

Toshkent Irrigatsiya institute Buxoro filiali
Gidromelioratsiya fakulteti Elekr-energetika yo'nalishi

Referat

Mavzu: Антик Европа маданияти

Bajardi:

Kamolov Umid

Tekshirdi:

f.f.n Hasanov Ahror

Антик Европа маданияти

Режа:

1. *Антик Юнонистон маданияти.*
2. *Антик Рим маданияти.*

Антик давр маданияти — жаҳон цивилизациясининг бешиги бўлиб, у даврда философия, маданият фан сифатида шаклланди. Ўша давр юнонларнинг турмуш тарзи, фикрлаши, маънавияти ҳозиргача ҳам инсонларни ҳаяжонга солиб келмоқда.

Антик Европа маданиятининг шаклланишига Месопотамия ва Миср маданиятининг, айниқса, арифметика, астрономия, мифология, ва теология соҳаларида эришган дастлабки муҳим ютуқларнинг аҳамияти катта бўлди,

Қадимги Юнон маданияти эрамиздан авв. XXVIII асрдан эр. авв. II асргача давом этди. Юнонлар ўзларининг ватанини **Эллада** деб атаганлар. Қадимги Юнон маданиятининг энг юқори даражага кўтарилган даври эр. авв. V-IV асрларга тўғри келади.

Қадимги Юнон маданияти жаҳон маданияти тарихида фавқулодда ҳодиса сифатида ўзини намоён этди.

Эллада ҳозирги замон давлатларининг бошқарув шакли — Республика ва демократиянинг ватанига айланди. Унинг намунавий шакли Перикл (443-429) ҳисобланади. Юнонистонда жисмоний ва ақлий меҳнат иккига ажралади. Жисмоний меҳнат бу қулларга, ақлий меҳнат қилиш эса озод кишиларга тааллуқли эди. Юнонлар давла ва шахсий мулк, жамоа ва шахсий манфаатларни ўзаро жуда моҳирона боғлай олганлар. Аристократия одоби — мусобақа тамойиллари асосида биринчилардан бўлишга интилиш қадрияти кенг қулоқ ёйди. Бундай ўйинлар саҳнаси: Олимпия ўйинлари мунозара, жанг майдони, театр саҳналари эди.

Юнонлар учун эркинлик энг юқори қадрият ўйибланиб, унинг учун ҳатто ўлимга ҳам тик борганлар. Леонид жасорати ёки Прометей ҳақидаги бунга мисолдир.

Юнонларнинг турмуш тарзи ҳақиқат, гўзаллик, меҳрибонлик каби категориялар уйғунлиги билан белгиланган. Улар учун меъёр тушунчаси муҳим аҳамиятга эга эди. Шунинг учун юнонларда мулк эркин кишилар учун ажралмас атрибут бўлса, иккинчи томондан очкўзлик, молпарастликни қоралаганлар.

Инсонни тарбиялаш учун икки йўналиш бўйича таълим тизими вужудга келтирилган: а) «Гимнастика»; ва б) ақлий йўналишдаги барча турлари, чунончи, табиий фанлар, фалсафа, нотикликни ўрганиш. Озод юнонларни болаларни етти ёшдан бошлаб бошлангич мактабга борганлар. Бадавлат кишиларнинг болалари эса 18 ёшгача гимназияларда ўқишни давом эттирганлар. Болалар мактабларда чиройли ёзишга, аниқ ва равон сўзлашга ўргатилган. Улар Гомер, Гессииод ва бошқа шоирларнинг шеърларини ва дostonларини ёд олганлар. Юнонлар ашула айтиш, рақсга тушиш, лира созини чалишни билмайдиганларни ўқимишли деб ҳисобламаганлар. Болалар улғая борган сари югуриш, курашга тушиш, сакраш, диск, найза отиш ва қилич чопиш билан шуғулланганлар. Шу тариқа улар ватан ҳимоячилари сифатида тайёрланган.

Айниқса, бу соҳада Спарта мактаби ажралиб турган.

Ҳар қандай эркин юнон полис (шаҳар) давлатнинг энг олий эҳсон деб қабул қилинган ва унинг ватанпарвари бўлган.

Биринчидан юнон файласуфи Фалес бўлиб, у сувни оламдаги барча борлиқнинг асоси деб ҳисоблаган. Юнон файласуфларининг энг юксак намоёндалари сифатида Сукрот, Платон ва Аристотель ҳисоблаганлар. Юнонистонда оламни фалсафий мушоҳада қилиш-мантиқ ва тасдиқлашга таянган илмий ва рационал фикрлаш методи орқали билиш мумкинлигига асос солинган.

Пифагор, Евклид ва Архмедлар математика ва математик фанлар-геометрия, оптика, гидростатика фанларининг асосчилари ҳисобланади. Астраномия соҳасида Аристарх биринчи бўлиб геоцентризм ғоясини илгари сурди. Гиппократ- медицина фанига асос солди. Геродот тарих фанинг отаси ҳисобланади. Аристотель асарлари маданият назарияси бўйича биринчи фундаментал илмий ишлар қаторида ўрин олган эди.

Деярли ҳозирги замон маданиятининг жанрлари қадимги Юнонистонда пайдо бўлди. Баъзилари ўша даврнинг ўзида жуда юқори

даражага кўтарилди. Фидий бошчилигида бадий тасвирий санъат асарлари, Зевснинг катта ҳайкали бунга мисол бўла олади.

Юнонлар биргина яратувчилик билан шуғулланибгина қолмай, шу билан бирга гўзаллик қонунлари билан яшашни ҳам хоҳлар эдилар.

Шунингдек, юнонларда ибтидоий дин шакллари-тотемизм, анимизм ва фетишизм тасаввурлари кучли бўлган. Ибтидоий жамоа тузимидан синфий жамиятга ўтиш давомида юнонларнинг диний тасаввурларихам ўзгариб борган. Уларда ҳар бир йирик ҳодиса, касби – корининг ўз худолари-ҳомийлари бўлган.

Зевс-юнонларнинг энг муқаддас бош худоси ҳисобланган. У осмон, момақалдирак, чакмоқ ва ёмғир худоси бўлган. Уни одамлар жингалак сочли, серсоқол, қудратли, қўлида чакмоқушлаган, басавлвт киши сифатида тасаввур қилганлар. Зевснинг укаси Пасейдонни «ерни тебратувчи» даҳшатли денгиз худоларидан бири деб билганлар. Гелиос қуёш худоси бўлиб, оппок отлар қўшилган аравасида осмонига чиққанда кундуз бошланади деб фикр юритганлар. Апполон эса ёруғлик ва санъат худоси саналган. Деметрий ҳам илоҳий тимсол сифатида ўсимликларнинг униб чиқиши, ўсиши, Сарғайиши гўёки унга боғлиқ бўлган. Ер ости ҳуқумдори - ҳомийси Аид бўлган. Дионис виночилик, Афродита аввал ҳосилдорлик, кейинчалик севги ва гўзаллик ҳамда денгиз сайёҳлари ҳомийси бўлган. Зевснинг қизи Афина, юнон афсоналарига кўра уруш, ғалаба, санъат, билим ва донолик маъбудаси бўлган. У Афина шахрининг ҳомийси бўлиб, ҳакалтарош Фидий томониданшаҳардаги Парфенон ибодатхонаси олдида унинг ажойиб ҳакали ишланган. Юнон худоларидан бири, Зевс ва Геранинг ўғли Гефест темирчилик ҳомийси ҳисобланган, Вулқон лавҳаларининг отилиши ҳам унинг ер остидаги темирчилик устахонасининг маҳсули деб ҳисоблашган. Гермес савдо-сотик худоси сифатида эътироф этилган.

Юнонларнинг фикрича, уларнинг Зевс бошлиқ худолари баланд Олимп тоғларида яшаганлар ва бадавлат кишилардай ҳаёт кечирганлар. Улар ҳам одамлар каби шуҳратпарас, ҳокимиятпарас, шафқатсиз ва қасоскор бўлганлар.

Юнон хуодларининг одамларидан фарқлари шундаки, **биринчидан** улар умрбоқий, **иккинчидан**, улар Гефесдан ташқари гўзал ва қадди қомати келишган бўлишган. Юнон худолари ҳам севишган, хурсанд ёки ғамгин, ғазабли ҳолатларида номоён бўлганлар. Ердаги аёллар билан худолар қовушуvidан қаҳрамонлар дунёга келганлар.

«Греция мўъзижаси» номи билан тарихга кирган классик даврда (эр. авв. V-IV а.) қадимги юнон цивилизацияси ва маданияти яшнаб юқори чўққига чиқди. Бу даврда юнонлар эронликлар устидан ғалабага эришгач, иқтисодиёт, савдо кенг ривожланади. Афина Ўрта Ер денгизида энг катта савдо марказига айланади. Афина, Миср, Карфаген, Крит, Сурия, Финикияликлар билан савдо алоқаларини олиб боради.

Юнон фалсафаси юқори даражага кўтарилади. Шу даврда антик давр ақллилик даҳолари Сукрот, Платон, Аристотель каби буюк файласуфлар яшаб ижод қилганлар. Сукрот биринчи бўлиб инсон ҳаёти, яхшилик, ёмонлик, адолат каби муаммоларни мушоҳада қилишга асосий ўрин берди. Сукротнинг шогирди Платон Афина аристократиясининг вакили эди. У эр. авв. 385 йили Академия номи билан файласуфлар мактабини ташкил қилган. Платон ўзининг идеал шаҳар давлатни оиласи, хусусмй мулки бўлмаган файласуфлар бошқариши зарур эди. Идеал шаҳарнинг аҳолиси жангчилар ва оддий халқ (хунармандлар ва деҳқонлар)га бўлинар эди. Келиб чиқиши чет эллик бўлган куллар ҳам бор эди. Платон тизимини Аристотель (эр. авв. 384-322 йй.) танқид остига олган эди. Унинг «Сиёсат» номли машҳур асарида ўша даврда маълум бўлган билимларни алоҳида соҳаларга- ботаника, физика, сиёсат, тарих каби номларга биринчи бор бўлинган эди. У «Метафизика» асарида фалсафа фанининг метафизик йўналишига асос солган. У Македония подшоси Александр Македонскийнинг устози бўлиб, «Биринчи муаллим» номи билан машҳур бўлган.

Юлий Цезар ҳам «Галл урушлари ҳақида ёзмалар» ва «Фуаролар уруши ҳақида ёзмалар» номли китобларни ёздириб қолдирган. Бу асарлар Рим тарихини, жумладан, унинг маданиятини ўрганишда муҳим манбалардир.

Юнон адабиёти таъсирида бир қатор шоирлар ва драматурглар пайдо бўлади. Улар ичида Плавт ва Теренцийларнинг комедиялари ҳозирга қадар етиб келган. Ливий Андроник Гомернинг «Одиссея»сини лотин тилига таржима қилган. Бу давр шоирларидан Луцилий турмуш мавзулари бўйича шеърлар ёзиб, ўта бойлик орқасидан қувувчи хасислар устидан кулган.

Эр.авв. 27 йили Рим республика номи билан аталсада амалда авторитор бошқарувидаги империяга айланди. Биринчи император, принципат (шу сабабли империяни принципат деб аталган) бўлган Октавианга Сенат Август унвонини – «Муқаддас киши» деган фахрий ном берган. Октавиан давридан бошлаб бутун Апенин ярим ороли Италия деб атала бошланган. Беш аср давом этган империясида Август даври (эр.авв. 20-14 й) рим маданиятининг олтин даври ҳисобланади.

Цицерон Рим маданиятининг ривожланишига катта ҳисса қўшган. У буюк философ, нотиклик назарийчиси ва сиёсатчи эди. У ўз асарларида юнон фалсафа мактабининг барча оқимларини оммалаштиришга интилади. Рим стоицизмнинг вакиллари Сенека, Эпиктет ва император Марк Аврелийлар бўлиб, уларнинг учаласи ҳам фалсафани инсоннинг дуёвий лаззатлардан воз кечиб, ахлоқий етукликка етишиши тўғрисидаги таълимот деб тушунишар эдилар. Стоицизмлик христианлик таълимотининг шаклланишига кучли таъсир қилган.

Империя даврида фанлар ривожланиши кузатилади. Катта Плиний, Птоломей ва Гален таниқли олимлар эди. Катта Плиний томонидан 37 томлик «Табиий фанлар тарихи» асари яратилди. Бу асар ўша даврда табиий фанлар энциклопедияси ролини ўйнаган.

Птоломей дунёнинг геоцентрик тузилиши тўғрисидаги таълимотга асос солди. Унинг «Алмагест» асари астраномик билимлар бўйича қомус эди. У оптика, математика ва география соҳаларига доир асарлар ҳам ёзган.

Қадимги дунёнинг машҳур табибларидан бири Асклепиад, Корнелий Цельс, Клавдий Гален бўлиб, уларнинг ичида Клавдий Гален (131-201 й.) машҳур эди. Дастлаб у гладиаторлик мактабида ишлаб, сўнг Рим императори

саройида табиблик қилган. Клавдий Гален 400 дан ортиқ асарлар ёзган. «Унинг табиблик санъати», «Даво усуллари», «Дориларнинг тартиби ҳақида» асарлари алоҳида аҳамиятга эгадир.

Унинг асарларидан, жумладан, бобокалонимиз Ибн Сино ҳам фойдаланган.

Яратилган ёдгорликлар ичида Колизий ёки Флавий амфитеатри алоҳида ажралиб туради. У гладиаторлик жанги ва бошқа оммавий томошалар учун қурилган бўлиб, 50 мингдан ортиқ кишини сиғдираар эди.

Император даврида Вергилий Чўпонлар ашулаларининг тўплами «Буколикалар» асарини ва «Георгики» номли поэмасини ёзиб, унда деҳқонларга маслаҳат беради ва табиат гўзаллигини куйлайди. Унинг тугалланмаган поэмаси «Энейда» бўлиб, унда Римнинг афсонавий бош фуқароси Энеянинг саргузаштлари куйланади.

Овидий ўзининг «Ишқ санъати», «Дард-аламлар» ва «Понтдан мактублар» номли асарларида Август давридаги аслзодалар турмушини танқид остига олиб, Август ғазабига учраган. Бошқа асарларида эса ўз қайғу-аламини ва меҳнаткашларнинг оғир турмушини акс эттирган. Шу боис Қора денгиз бўйидаги Тома шаҳрига сургун қилинган.

Эрамининг I асридан бошлаб Римликлар айнқса уларнинг юқори табақалари, зодогонлари ҳаётида маънавий қашшоқлик жараёни кучайиб борди. Рим императорлари Калигуала ва Нерон қажриқаттиқлик ва маънавий бузуқлик рамзларига айланадилар. Маънавий бўшлиқ ва инқироз Рим жамияти ҳалокатининг бош сабабларининг бирига айланди.

395 йили Рим империяси икки қисмга, Шарқий ва ғарбий қисмга ажралиб кетади. 476 йили эса римликларнинг герман қабилаларининг қўшинидан навбатдаги мағлубияти натижасида охириги император Ромул Августинни тахтдан туширилади. Натижада ғарбий Рим империяси барҳам топади. Лекин Рим маданияти ўзининг Рим ҳуқуқи, архитектура, адабиёт фанлари бўйича эришган ютуқлари жаҳон маданиятида ўз ўрнини эгаллади ва ҳозирча яшаб келмоқда, инсонларни ҳайратга солмоқда.

Асосий адабиётлар

1. Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз - жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишидир. -Т.: Ўзбекистон, 2005.
2. Всемирная история. Эллинистический и римский периода. Москва. 1999.
3. Древние цивилизации. М.: 1999 г. 21-44 стр.
4. Романов В.Н. Историческое развитие культуры. М.: 1991. 9-21 стр.
5. Винничук Л. «Люди, нрав и обычаи древней Греции и Рима». М.: 1999. 10- 42 стр.
6. Гулметов Э., Қобулжонов Т., Эрназаров Ш., Маврулов А. Маданиятишу-нослик маърузалар матни. Т.: 2000. 74-80 бетлар.

Қўшимча адабиётлар

1. Интернет: www.library.htm.
2. Шапиро Ю. «По эрмитажу без экскурсовода». Л.: 1980 г. 6-25 стр.
3. Акрополь – 200 лет спустя... Республика Греция Министерство Печати и СМИ Московский Отдел Печати. М.: 2003 г. Стр.15-48.
4. Афлотун «Қонунлар». Т.: 2002. 7- 400 бетлар.
5. Аъзам А. “Навоий ва юнон донишмандлари”. Журнал “Тафаккур”. №2. 2005. 56-66 бетлар.